

Die krag van verset teen geslagsgebaseerde diskriminasie

Anisa Mahmoudi*

“You strike a woman, you strike the rock”. Hierdie kragtige frase is in 1956 gedreunsing deur dapper Suid-Afrikaanse vroue van alle rasse wat geweier het om planne te aanvaar om die paswette van die apartheidsera na [vroue](#) uit te brei. Inaggenome wat dit beteken om letterlik op ’n rots te slaan, is die mees onmiddellike beeld wat by mens opkom een van selftoegediende pyn. Hierdie simboliek is kragtig: As die samelewing vroue kollektief slaan (onderdruk), lei dit noodwendig tot die toediening van pyn aan die geheel. Geslagsgebaseerde diskriminasie het nie net ’n ernstige impak op die geleefde werklikheid van vroue nie, maar smoor die ontwikkeling en vooruitgang van die samelewing as geheel.

Suid-Afrika is ’n nasie wat geteister word deur geslagsgebaseerde diskriminasie wat op baie maniere manifesteer, veral as geweld teen vroue. Nasionale Vrouedag (9 Augustus) en Vrouemaand herinner ons aan die krag van verset. Die belangrikheid van ongeveer [20 000 vroue wat na die Uniegebou in Pretoria opgeruk het](#) om teen die apartheidsera se paswette te betoog, kan nie onderskat word nie, en elke jaar bied Augustus ons opnuut die geleentheid om oor ons individuele rol in verset teen geslagsgebaseerde diskriminasie na te dink. Dit is tegelyk van kardinale belang om die invloed van skadelike sosio-kulturele norme in die handhawing van institusionele en ekonomiese stelsels van geslagsgebaseerde diskriminasie te erken.

Sosio-kulturele norme bestaan deur die proses van sosialisering voort. Sosialisering is ’n natuurlike menslike verskynsel waardeur norme en waardes binne die samelewing oorgedra word. Dit vorm die manier waarop ons oor ons plek en rol in die samelewing dink. Geslags sosialisering verwys na die geïnternaliseerde norme, reëls en stereotipes wat die plek van vroue en die manier waarop hulle behoort op te tree, voorskryf. Hierdie sosio-kulturele norme is dikwels skadelik vir vroue en ondermyn hulle regte en vryhede soos deur die reg gewaarborg. Vroue se menslikheid en waardigheid word inderdaad reeds lank ten gunste van genormaliseerde, skadelike narratiewe ondermyn. Elke individu het ’n kardinale rol te speel om sulke narratiewe, aannames, vooroordele en stereotipes oor vroue wat eenvoudig as die waarheid aanvaar word, te bevraagteken en te weerstaan. In hierdie proses van verset word narratiewe gewysig ten gunste van dié wat die gelyke menslikheid van vroue weerspieël – ’n proses wat ek hersosialisering noem.

Regter Victor (destyds ’n waarnemende regter) het in 2019 hierdie insiggewende opmerking met betrekking tot verkragting in ’n [uitspraak](#) van die konstitusionele hof gemaak:

“Ons regspraak in die konteks van verkragting het onstuitbaar in ’n rigting in ooreenstemming met ons grondwetlike norme en waardes beweeg. Daar lê egter nog baie werk voor. Dit is ’n metode van bewusmaking van geslagsongelykhede in die samelewing en om vroe te begin opper wat denke en samelewingspraktyke kan beïnvloed.”

Regter Victor se opmerking is ’n vorm van verset. Trouens, dit is ’n beroep vir hersosialisering.

Internasionale en Afrika-streekmenseregte wetgewing noop lidlande om die grondoorsake van geslagsgebaseerde diskriminasie aan te pak. Die behoefte aan hersosialisering was dus van meet af duidelik vir wetgewers. Verandering aan die geleefde realiteit van vroue verg ’n transformasie van die samelewing, wat slegs kan plaasvind as ons genormaliseerde opvattinge van die rol en waarde van vroue in die gemeenskap weerstaan en verander.

Die “[voorspel](#)”-uitspraak bied ’n voorbeeld van die mag wat skadelike sosio-kulturele norme en stereotipes op die regte van vroue uitoefen. In hierdie saak het die [Oos-Kaapse hooggeregshof](#) ’n beskuldigde van verkragting vrygespreek op grond van verkrachtingsmites en -stereotipes: dat instemming tot een aspek van seksuele verkeer toestemming tot seksuele omgang is, dat instemming nie herroep kan word nie, en dat verkragting deur geweld en dwang gekenmerk word. Gelukkig het die [hoogste hof van appèl](#) tot ’n ander gevolgtrekking gekom, wat sodanige verkrachtingsmites en -stereotipes uitgedaag het. Dié hof het trouens daarop gewys dat as toegelaat word dat hooggeregshof se uitspraak geld, dit nie net die verwesenliking van geslagsgelykheid sal belemmer nie, maar “ook patriargale houdings, stereotipes en denkwyses sou verskans dat die regte van veral vroue en kinders rakende hulle waardigheid en liggaamlike integriteit niks werd is nie en dus sonder regverdiging en straffeloos geskend kan word”. Die appèlhof se beslissing bied dus weerstand teen (en veroordeel) geslagsgebaseerde diskriminasie en die voortsetting van genormaliseerde sosio-kulturele norme.

Die [Embrace-projek](#) se aansoek wat die grondwetlikheid van verkragting- en instemmingsdefiniesies in die [Wet op Seksuele Misdrywe](#) uitdaag, is nog ’n voorbeeld van die invloed wat skadelike sosio-kulturele norme en stereotipes op die regte van vroue het. Die grondslag van hierdie aansoek is dit: Soos die wet tans daar uitsien, kan ’n beweerde verkrachter vrygespreek word as daar ’n oortuiging was dat toestemming vir ’n seksuele ontmoeting gegee is, ongeag die redelikheid van daardie oortuiging. Die [bewyslas](#) dat toestemming nié gegee is nie, rus op slagoffers. Soos die Embrace-projek [opmerk](#), is dit ’n “wetgewende onderskrywing en verskansing van patriargale oortuigings en manlike seksuele aanspraak wanneer ’n verweer van verkragting op ’n beskuldigde se subjektiewe seksistiese oortuigings gegrond kan wees”.

Suid-Afrika, as ’n staat wat beide [CEDAW](#) (die Konvensie oor die Uitskakeling van Alle Vorme van Diskriminasie teen Vroue) en die [Maputo-protokol](#) onderskryf, is verplig om aan sy hersosialiseringsverpligtinge uitvoering te gee soos dit deur hierdie instrumente gewaarborg word. Die grondwetlike uitdaging wat deur die Embrace-projek gerig word, demonstreer die belangrikheid van aktiewe verset teen skadelike sosio-kulturele norme en narratiewe, soos manlike aanspraak op vroue se liggame en die wetlike opdrag van hersosialisering.

Bogenoemde voorbeelde demonstreer die impak van skadelike sosio-kulturele norme op die regte van vroue binne die konteks van geweld teen vroue, maar dit is belangrik om bewus daarvan te bly dat diskriminasie teen vroue op vele ander maniere manifesteer. Voorbeelde is die geslagsloongaping, seksuele teistering, die ongelyke sorglas op vroue, die uitsluiting van vroue uit historiese manlik-gedomineerde ruimtes, en die [straf vir moederskap](#), onder vele meer. Hierdie vorme van diskriminasie word as minder ernstige manifestasies van geslagsongelykheid beskou en spring dikwels ondersoek vry.

Maar om hierdie ander praktyke oor die hoof te sien beteken bloot dat dit verder genormaliseer word en die onderliggende sosio-kulturele narratiewe verskans wat vroue steeds na posisies van minderwaardigheid relegier. Waar diskriminasie uitsluitlik deur die lens van die mees ekstreme en gruwelike skendings van vroueregte beskou word, soos moord op vroue, kinderhuwelike en vroulike geslagsverminking, word individuele verantwoordelikheid om weerstand teen geslagsgebaseerde onderdrukking te bied ’n ontwykende konsep.

Die bevraagtekening van skadelike sosio-kulturele norme wat as regverdiging vir diskriminasie teen vroue dien, is ’n kragtige vorm van verset. Almal speel ’n beduidende rol – óf as handhawers óf as

wysigers van sulke norme. CEDAW en die Maputo-protokol bevestig deur hulle hersosialiseringsbepalings geloof in die vermoë van die samelewing om sy opvattinge oor vroue te verander. Trouens, die samelewing beskik oor die vermoë om die moed te ewenaar van die eerste vroue wat na die Uniegebou opgeruk het om hulle teen onderdrukking te verset.

Die proses van hersosialisering – die bevraagtekening, aftakeling en vervanging van skadelike narratiewe oor vroue met menseregte-gesentreerde narratiewe – is iets waartoe ons almal in staat is en dit is ons plig om daarby betrokke te raak. Versuim om dit te doen sal stelsels van geslagsgebaseerde onderdrukking in stand hou, wat onvermydelike gevolge vir die samelewing as geheel sal inhou.

***Dr Anisa Mahmoudi is 'n nadoktorale genoot by die HF Oppenheimer-leerstoel in Menseregte in die Departement Publiekreg aan die Universiteit Stellenbosch.**